

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. V св. 9—10

БЕОГРАД 1954

СА Д Р Ж А Ј

	Страна
1. А. Белић: О сложеним реченицама и сродним појавама . . .	297
2. М. Стевановић: Акценат радног глаголског придева . . .	306
3. М. С. Московљевић: Шта је исправније: пише се „великим словом“ или „с великим словом“?	319
4. А. Белић: О расправи дра М. Московљевића	326
5. В. М. Мићовић: Значење израза <i>плагмени мачеви</i> и сл. у народним песмама	329
6. Р. Ј.: Требачки, трепачки или трепчански?	334
7. С. Машић: Један Вуков латинизам	337
8. Д-р Милка Ивић: О значењима заменице <i>којешта</i>	341
9. М. Беговић: Поковац и поковина	347
10. И. Стевовић: Акценат у изговору неких спикера Београдског радија	349
11. Језичке поуке	354

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Научна Рњита

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1954

Штампа Графичко предузеће „Академија“ - Београд, Космајска ул. бр. 28

ШТА ЈЕ ИСПРАВНИЈЕ: ПИШЕ СЕ „ВЕЛИКИМ СЛОВОМ“
или „С ВЕЛИКИМ СЛОВОМ“?

— Прилог синтакси —

У својем чланку „Ново издање Правописа професора Белића“ објављеном у „Политици“ од 26 јануара 1953, говорећи о писању почетних слова код географских назива, узгред сам (у заградџи) напоменуо да би требало рећи да се она пишу „с почетним великим словом прве речи“. Не слажући се с том напоменом, проф. Белић је у Нашем језику, књ. IV св. 5—8, објавио чланак: „Употреба предлога са уз глаголе *писати* и сл. у одређеним значењима“. Пошто ја своје мишљење исказано у поменутој напомени (а више пута и усмено) нисам образложио, сматрам да је потребно да се о спорном питању чује и друга страна, тј. и моји разлози.

Пре свега, судећи и по самом називу чланка, рекао бих да је проф. Б. ствар поставио на другу основу, а не на ону која излази из моје напомене, јер је ради потврде свога мишљења употребио и неке друге глаголе, као *штампати*, *објавити*, *почети*, *свршити* и др., и навео примере с њима, иако они, по моме мишљењу, не спадају овамо. Ја ћу после проанализирати те примере, да би се видело колико су прикладни као доказ против мога мишљења, а сад хоћу да истакнем да је у овом случају реч само о томе да ли је исправно писати и говорити: „Почетним великим словом пишу се лична имена“, како стоји у Правопису, или: „С почетним великим словом пишу се лична имена“, како ја мислим. Друкчија значења и синтаксичка употреба гл. *писати* и других наведених глагола ствар су за себе.

Тачно је да се данас у свима граматикама и правописима прописи за писање великих почетних слова формулишу

онако како је у Белићеву правопису, — свакако баш због тога, — па се из школе сви науче таквом изражавању, али то не мора значити да је тако и исправно. Било је пуно неисправности у нашем језику и правопису, али су оне правилним тумачењем стручњака и правилном употребом у школама и књигама мало помало одбачене. Да наведем само један пример као доказ за то. Познато је да је проф. Б. у својем најновијем Правопису одустао од неких својих правописних прописа. Он, напр., раније није хтео чути да се пише *мада*, већ је писао *ма да*, тврдећи да свака реч има своје посебно значење и употребу. Међутим, он је сад усвојио први начин писања, правдајући то у својем чланку „Напомене о српскохрватском правопису (НЈ. IV св. 5—8, стр. 144) овим речима: „Ја сам напустио писање *ма да* (ранијих издања), пошто сам се уверио да у *мада* нема сваки део засебно значење када значи *премда*, и исто онако као што се *премда* или *иако* (опет у истом значењу) пишу заједно, тако треба писати *мада*“. Био бих срећан ако би овај мој чланак допринео томе да он одустане и од своје формулације прописа о писању великих слова.

Ако пажљиво проанализирамо аргументацију проф. Б., наћи ћемо ово: По њему у реченицама: „пише се великим почетним словом“ и „пише се великим словима“ имамо *инструментал за начин*, иако се осећа још оруђе, онако исто као у реченицама: „ударо га руком, а не штапом“ и „он не пише пером, већ оловком“. Он то објашњава овако: „Када се каже да се пише нека реч великим словом, наравно, почетним или малим почетним словом, или ћирилским, латиничким или глагољским словима, увек се упућује на начин како се пише и ту може стајати једино инструментал без *са*“.

Прелазни гл. *писати* спада међу оне глаголе уз које се оруђе дотичне радње казује у инструменталу, дакле: *пишем пером*, исто као и *копам мотиком*, и сви смо учили у школама (ако нисмо научили од својих матера) да се у оваким случајевима не сме употребљавати предлог *са*, баш зато што га неки погрешно употребљавају. Под утицајем тога школског правила, пошто се инструментал уз гл. *писати* највише

употребљава за ознаку оруђа без *са*, многи и у овом ретком значењу гл. *писати* у вези с правописом механички беже од тога предлога, па мисле да је погрешно ако се каже: „Лична имена пишу се с великим почетним словом“. Проф. Б., истина, друкчије објашњава зашто је против *са* у овом случају. Он сматра да је ту *инструментал за начин*, казујући то овим речима: „... када се рече — пише се великим или малим словом, то значи да се само то слово, без икаква додатка, без икакве заједнице још са нечим, пише на такав и такав начин, за разлику од случаја као: „*і* се пише са једном или две тачке, то значи изнад *і* има једна или две тачке“. У спорном случају по проф. Б. гл. *писати* понаша се једнако с гл. *штампати*, *објавити*, а исту конструкцију, вели, имају и гл. *почети*, *свршити* и сл., тако да: „кад речемо *Ртањ* пише се почетним великим писменом, или кад речемо почиње се великим писменом, — то је потпуно једнако, и зато су и конструкције једнаке“, и даље: „Не треба се бунити: када се рече „пише се почетним великим словом“ или „пишу се масним словима“ или сл. — то је потпуно исто“, тј. хоће да каже да је у оба случаја исказан начин.

Тачно је да у исказу „*і* се пише са једном или две тачке“ немамо модални инструментал, већ нешто друго, о чему ћу после говорити, али налазим да у исту категорију долази и исказ: „Реч *Нипш* пише се с великим *Н*“. У овом случају гл. *писати* ни по своме значењу, ни по својој синтаксичкој конгруенцији не може ићи заједно с гл. *штампати* и *објавити*. Јер у реченици: „Ову реч треба штампати масним словима“ речима у инструменталу казује се оруђе којим се реч штампа, тј. утискује у хартију, а тек ако се прави разлика између врста слова, значи и начин, поред оруђа. Још мање се може употреба гл. *писати* без *са* поткрепљивати глаголима *почети* и *свршити*. Пре свега, оба ова глагола употребљавају се не само без предлога *са*, већ и с њим, како у народним умотворинама и говору, тако и код многих добрих писаца, чак и код самог Вука, што и сам проф. Б. потврђује примерима на крају чланка. Ја се не могу сложити с њим да је употреба *са* уз те глаголе погрешка, прво зато што се

инструменталом уз њих не казује ни оруђе, ни начин, већ нарочит однос (о чему овде није место да говорим), друго — зато што природа тога односа допушта да се у живом језику, па и у књижевности, говори на оба начина.

За потврду своје тезе о погрешности употребе са уз гл. *писати* проф. Б. наводи доста примера, које дели у две групе; у првој су примери с гл.: *писати*, *штампати*, *објавити*, а у другој с гл.: *почети*, *свршити* и сл. Као што сам већ рекао, примери друге групе немају везе са спорним питањем, а што се прве групе тиче, показашу да већина примера не иде овамо. У највише примера инструменталом је исказано оруђе, ако се гл. *писати* схвати у његову основном значењу (које је и етимолошко, исп. лат. *pictura*, слика) *сликати*, *бележити*. Такви су: А крвавим словима написана; — Већ је пише крви од образа; — Штап на којему пише крвавијем словима; — Пише кашто чивитом и Соломуново слово; — Да пише нарјечјем својим; — Гласови у језику хрватском пишу се овим словима. Свакако ћемо то објавити, и то масним словима итд. Чак се и у примеру: „Говоре да српски језик треба писати славенском ортографијом“ — инструменталом не казује начин већ средство, јер је ортографија средство бележења речи. Међу наведеним примерима један једини има конструкцију као код проф. Б., а то је Даничићев: „Ријечи које се пишу великијем словом“.

Инструментал уз гл. *писати* у оном значењу које има у вези с правописом, по моме мишљењу, не казује ни начин, ни средство. Проф. Белић каже да су искази: „пише се великим почетним словом“ и „пише се масним словима“ потпуно исти, јер у оба случаја имамо модални инструментал. А ја налазим да ту ни значења ни синтаксичка употреба нису исти, нити да има модални инструментал. У другом исказу инструменталом се казује средство, јер се каже да се нека реч бележи, означаје словима као средством, а у првом случају имамо сасвим нешто друго, о чему ћу говорити мало после. Али баш због поистоветњавања значења и употребе гл. *писати* у ова два различна случаја и настаје забуна, те према правилном „пише се масним словима“ без

предлога *са*, многи се без размисљања, механички поводе за тим па мисле да је правилно и „пише се великим словом“, као да је и у овом случају у питању средство којим се пише. Чак и ја кад кажем „пише се с великим словом“ осећам неки страх да људи не помисле да не знам просто правило да се уз инструментал оруђа не сме употребити предлог *са*, иако сам свестан да ту нема оруђа. Јер ако се може говорити о оруђу или средству у реченици „Почетни глас се пише (тј. бележи) великим словом,“ њега не може бити у реченици „Лична имена пишу се великим почетним словом“, јер се цела једна реч не може написати само једним словом, осим ако се пише као скраћеница, напр. *м* у значењу метар и сл. Проф. Б., наравно, не сматра да је ту посреди средство, него у оба случаја налази модални инструментал.

Не могу се сложити с тим. Нити су оба случаја једнака, нити је у њима модални инструментал. Њега ту не може бити из ових разлога. Прво, данас је модални инструментал без *са* врло редак и сретамо га углавном у народним умовторинама, као напр.: Робом икад, а гробом никад. — Киша пада капљицама. — Рјеком крвца пољем тече и сл. Иначе, у савременом језику некадашњи модални инструменти постали су обични прилози за начин, као напр. крадом, кришом, тајом, припадом, широм, шапатом и др. Друго, уколико се инструментал употребљава за исказивање начина глаголске радње, он се баш употребљава с предлогом *са*, као напр.: с виком, с муком, с осмехом, с напором, са срећом (у: „Нека ти је са срећом“ значи „срећно“, а у: „Срећом, он није стигао на време“ — „срећом“ није прилог уз гл. стигао, већ замењује читаву реченицу). Излази, дакле, ако би инструментал уз глагол *писати* у вези са словима значио начин, морао би се употребити с предлогом *са*, па би се морало рећи: „Лично име пише се с великим почетним словом“. Али ја налазим да он не показује начин.

Па у чему је ствар, ако ту немамо ни начин, ни средство? Просто у томе што у реченици: „Именица Београд пише се с великим Б“ речи „с великим Б“ нису никакав додатак гл. *писати*, већ атрибуцка одредница уз реч Бео-

град. Мало пре смо видели да инструментал с предл. *са* значи начин, али он може показивати и друштво, заједницу, као напр. у реченици „Ишао сам с братом“, и он се зове социјатив. Али се инструментал с предл. *са* употребљава и као атрибушки додатак, казујући да оно што значи именица уз коју стоји има неку особину, неки предмет уза се, да се налази у неком стању и сл. Ту, дакле, имамо квалитативни *инструментал*, који иде у исти ред с квалитативним генитивом, јер израз „човек с великом главом“ казује исто што и „човек велике главе“. Овај квалитативни инструментал личи на социјатив, с том разликом што он ближе одређује именицу, док социјатив служи као прилошка допуна глаголу, што се најбоље може видети из овога примера: „Во с белим цветом на челу боде се с нашим биком“ где речи „с белим цветом на челу“, као атрибут, ближе одређују оно што значи реч „во“, док речи „с нашим биком“ одређују глагол „бости се“. У оба случаја имамо предлог с с инструменталом, али у првом случају је квалитативан уз именицу, а у другом социјатив као глаголски додатак. Исту ситуацију имамо у примеру: „Милан је с Марком својом руком начинио две погрешке, написао је реч *радојица* с малим почетним словом и без ј“. Ту имамо три инструментала, али различитог значења: „с Марком“ је социјатив, „својом руком“ је средство или начин (= својеручно), а „с малим почетним словом“ је квалитативни инструментал; прва два инструментала служе да ближе одреде глагол, а трећи ближе одређују реч „*Радојица*“ казујући спољашњу ознаку те речи кад је написана. Јер кад речемо: „Реч Београд се пише великим почетним словом“ или: „Реч Београд је написана с великим почетним словом“ имамо исти синтаксички случај употребе инструментала с предлогом с као кад кажемо: „Београд се увек слика са старом тврђавом“, утолико пре што је гл. *писати* првобитно значио *сликати*.

Ја мислим да после свега изложеног сваком мора бити јасно да је једино правилно кад се каже: „Особно име пише се с великим почетним словом“, а не: „Особно име

пише се великим почетним словом“, без обзира на обично рђаво изражавање, које се много уврежило. Таку конструкцију ја доживљујем, тј. осећам и видим својим интелектуалним очима, а нису ме неки други навели да је усвојим као што се домишља проф. Белић. Јер ако је ико то могао учинити, могао је баш он као мој професор и учитељ, па ипак није успео.

Са оваквим схватањем спорног питања чак нисам ни сам. Милан Шевић, у својој „Српској граматици за ниже разреде средњих школа“ из 1920, на стр. 40, каже „Властита имена пишу се с великим почетним словом“. Љ. Стојановић у својим граматикама, истина, каже: „Први глас особних именица пише се великим писменом“, али то само потврђује оно што сам раније рекао о инструменталу, а не доприноси ништа тези проф. Б. Јер у том исказу се не говори о писању речи, већ само једног гласа, а он се може писати, тј. обележавати, једино писменом, и у том случају инструментал значи оруђе, а не начин.

М. С. Московљевић